

Список літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. World Health Statistics 2015. – WHO Library Cataloguing-in-Publication Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/en/.
3. World Health Statistics 2014. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/en/.
4. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII (із змінами та доповн.) // Відом. Верхов. Ради УРСР . – 1991. – № 34. – Ст. 451.
5. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII (із змінами та доповн.) // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.

Нагорная Л. В.

Киевский национальный торгово-экономический университет

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Резюме

Исследовано современное демографическое состояние в Украине как основа формирования человеческого капитала страны. Проанализирована обеспеченность населения Украины учреждениями здравоохранения, медицинскими кадрами и оборудованием. Определена динамика количества учебных заведений всех уровней, а также количество учащихся, студентов, аспирантов и докторантов. Рассмотрены основные субъекты сферы физической культуры и спорта, а также направления развития культуры и искусства в Украине. Охарактеризовано современное состояние финансирования развития человеческого капитала за счет средств Государственного бюджета Украины.

Ключевые слова: человеческий капитал, здравоохранение, учреждения здравоохранения, расходы на здравоохранение, образование, учебные заведения, расходы на образование, физическая культура и спорт, учреждения культуры и искусства, расходы на духовное и физическое развитие.

Nagorna L. V.

Kyiv National University of Trade and Economics

CURRENT STATE OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary

In the article is investigated the current demographic situation in Ukraine as a basis for the formation of human capital of the country. The ensuring of Ukraine's population by health institutions, medical personnel and equipment is analyzed. In the article is also defined the dynamics of the number of educational institutions of all levels and the number of students, postgraduates and doctoral students. The main subjects of the sphere of physical culture and sport, as well as the directions of the development of culture and art in Ukraine is reviewed. The current state of funding of human capital development from the State Budget of Ukraine is characterized.

Keywords: human capital, health care, health care institutions, health care expenditures, education, educational institutions expenditures on education, physical culture and sports, cultural and artistic institutions, expenditures on spiritual and physical development.

УДК 338.242

Петрук І. П.

Тернопільський національний економічний університет

ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ КРИЗ ТА СТИМУЛЮВАННЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проведено дослідження впливу антикризового управління національною економікою в умовах глобалізації. Визначено вплив на економіку управління з боку антикризового управління та умов глобалізації в економіці країни. Основним елементом глобалізації є розширення світової торгівлі шляхом усунення або зниження торговельних бар'єрів, таких як імпорتنі тарифи. Конкретизовано економічні підходи до формування та впровадження принципів та методик подолання кризових ситуацій в економіці.

Ключові слова: глобалізація, інновації, наддержавне управління, нова економіка, модель економіки, соціально-економічні виклики, модернізація економічної системи.

Постановка проблеми. Виникнення антикризового управління в національній економіці пов'язано з нестабільністю економіки країни до кризових ситуацій. Впровадження в національній економіці антикризового управління в умовах глобалізації, глобалізація, в свою чергу, перетворює сучасний світовий порядок у планетарному масштабі, втілює ідею щодо майбутньої єдності людської спільноти

при збереженні самотності її складових. Якісне зрушення в структурі і динаміці світової економіки на сучасному етапі виявляється в зростанні відкритості національних економік. Для економіки України необхідна глобалізація, так як вона полягає в розширенні й ускладненні взаємозв'язків і взаємозалежностей як окремих індивідів, так і національних держав, що знаходить безпосереднє відображення в

процесах формування планетарного інформаційного простору, світового ринку капіталів, товарів та робочої сили, в інтернаціоналізації проблем техногенного впливу на природне середовище.

Усі фактори, які впливають на антикризове управління, пов'язані між собою та носять як внутрішній, так і зовнішній характер, а також можуть бути випадковими, непередбачуваними та призвести до неочікуваних фінансових результатів. Усе це приводить до необхідності створення універсальної системи антикризового управління, яка б включала оперативні, тактичні, стратегічні та запобіжні механізми фінансової стабілізації. Зазначене зумовлює необхідність пошуку нових наукових підходів до антикризового регулювання та їх впровадження задля виходу з фінансово-економічної кризи, закладення підвалин до довгострокового економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у дослідження питань антикризового управління в умовах глобалізації на всіх рівнях економічної діяльності, визначення шляхів її розбудови зробили Г.Л. Азоев, П.Л. Алтухов, Л.В. Балобанова, О.Н. Беленов, О.Г. Белорус, В.М. Гець, В.В. Долгих, А.В. Войчак, О.О. Гетьман, В.М. Шаповал, Т.Н. Гоголева, Н. Грицишин, М.П. Денисенко [1, с. 20]. Однак на сучасному етапі в умовах високого ступеня залучення України до світового економічного простору та глобалізації світових господарських зв'язків питання підвищення конкурентоспроможності економіки країни набуває першорядного значення, а вирішення проблем розвитку конкурентоспроможності підприємств є головним фактором успіху країни, актуальним як в методологічному, так і в практичному аспектах.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематикою для української економіки постає питання глобалізації, що на сьогодні спонукає економіку країни до розробки нових ефективних програм. На сучасному етапі глобального розвитку усі держави де-юре об'єктивно інтегрувалися у глобально-центричну економічну систему і функціонально стали невід'ємними детермінантами глобального інформаційно-мережевого суспільства «суспільство без географії» або геофінансового простору з розгалуженою мережею глобальних інформаційних потоків та великомасштабних фінансових операцій «високі фінанси». Втрачаючи ознаки світу «дискретних цивілізацій», світ став структурно і функціонально глибоко взаємопов'язаним глобальним порядком, позначеним інтенсивними засобами обміну, а останнім часом і глобальною «економічною невизначеністю».

Метою статті є визначення напрямку реформування економіки України в контексті глобальних процесів розвитку світової економіки, аналіз сучасного стану конкурентоспроможності економіки України серед інших країн світу, причин, що стримують її розвиток, та визначення можливих шляхів зростання на всіх рівнях.

Виклад основного матеріалу. Фінансове стимулювання економічного розвитку перебуває у площині реалізації взаємодоповнюючої економічної та фінансової політики. Остання передбачає застосування грошово-кредитних та бюджетно-податкових інструментів антикризового регулювання, спрямованих на згладжування економічних циклів. З одного боку, держава за допомогою прямих і непрямих методів державного регулювання визначає основні фінансові параметри економічного розвитку. З іншого – встановлює формальні правила гри на ринку для інституційних одиниць національного господарства. При цьому масштаби та якість фінансової участі держави в економічних процесах чинять вплив на динаміку економічного зростання.

У зв'язку з цим на циклічність розвитку національної економіки впливають бюджетно-податкові та грошово-кредитні чинники.

Бюджетно-податкові чинники впливають на циклічність економічного розвитку безпосередньо через динаміку ВВП та опосередковано – через немонетарні фіскальні чинники інфляції, темпи якої взаємопов'язані з темпами ВВП.

До бюджетно-податкових чинників циклічності розвитку національної економіки відносимо:

- державні інвестиції;
- фінансування суспільних благ та соціалізації бюджету;
- бюджетний дефіцит та державний борг;
- податкова система та податкове навантаження на економіку.

Світова практика стимулювання економічного зростання за рахунок державних інвестицій показує, що при визначенні їх обсягів та структури необхідно враховувати фазу економічного циклу та специфіку його протікання.

При уповільненні темпів економічного зростання доцільно фінансувати державні інвестиції за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень не вище 3% ВВП на рік. При високих темпах економічного зростання фінансування державних інвестицій доцільно здійснювати за рахунок переважно внутрішніх неподаткових надходжень, що нейтралізуватиме дію «ефекту витіснення приватних інвестицій державними». Гранично допустимою межею для країн ЄС має бути обсяг державних інвестицій на рівні 2% ВВП, при перевищенні цього показника відбувається витіснення приватних інвестицій, що уповільнює темпи нагромадження капіталу. Для постсоціалістичних країн найбільш оптимальним є обсяг державних інвестицій в інфраструктуру на рівні 4% ВВП [6, с. 12–20].

Для аналізу впливу державного інвестування на економічне зростання можуть бути використані такі основні показники:

- 1) частка державних інвестицій у ВВП та у їх загальному обсязі;
- 2) співвідношення між приватними і державними інвестиціями;
- 3) співвідношення між державними заощадженнями та державними інвестиціями;
- 4) ефективність державних інвестицій (вклад у зростання ВВП, термін окупності, індекс прибутковості, чиста теперішня вартість – використання цих показників є доцільним лише для визначення впливу державних інвестицій на реальний сектор економіки, оскільки інвестування у такі сфери, як освіта, культура, охорона здоров'я, наука, впливає на економічний розвиток із значним часовим лагом і найбільшою мірою визначає його якісні параметри).

На ефективність державних інвестицій впливає також їх міжгалузевий розподіл, який з точки зору економічної ефективності має враховувати пріоритетність фінансування секторів економіки, масштаби віддачі та термін окупності інвестицій. Як правило, інвестиції в інфраструктуру дають більшу віддачу у середньостроковому періоді; інвестиції в соціальні, інноваційно-технологічні, наукові проекти – у довгостроковому; у державні підприємства та фінансування державних галузевих, науково-технічних цільових комплексних програм – як у середньо-, так і у довгостроковому періодах. У високорентабельних сферах економіки мають бути акумульовані такі обсяги державних інвестицій, що дозволять перекрити втрати від фінансування неприбуткових соціальних проектів.

Рівень соціалізації бюджету визначається часткою видатків на сферу соціального захисту у ВВП та у загальному обсязі видатків державного бюджету.

За методологією ESSPROS загальні витрати на соціальний захист включають видатки:

- 1) на соціальний захист та соціальне забезпечення;
- 2) на охорону здоров'я;
- 3) на програми житлового будівництва і забезпечення житлом, що фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів;
- 4) державних цільових позабюджетних фондів: загальнообов'язкового державного соціального страхування, на випадок тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття та від нещасних випадків на виробництві.

Найбільш значимим індикатором стану бюджету є бюджетний дефіцит та державний борг.

Міжнародний досвід не дає однозначної відповіді на питання про оптимальні обсяги бюджетного дефіциту у фазах економічного спаду та економічного піднесення, хоча загальноприйнятним є норматив дефіциту на рівні 3–4% ВВП.

У процесі співробітництва з МВФ одні країни мали збалансований або профіцитний бюджет (Бразилія, Філіппіни), у інших дефіцит сягав 6–13% (Росія, Туреччина), а такі країни, як Аргентина, Мексика, Індонезія, змушені були під тиском МВФ скорочувати дефіцит до рівня 1,5–2,5%. За дослідженнями Т. Вахненко зроблено висновок: кожна країна має орієнтуватися на реалізацію власних пріоритетів соціально-економічного розвитку, які можуть зумовлювати більші або менші обсяги дефіциту бюджету [7, с. 13].

В Україні найвищий рівень бюджетного дефіциту зафіксовано у період трансформаційної кризи у 1992 р. – 13,7% ВВП та у 1994 р. – 8,9% ВВП. Протягом 1998–2008 рр. дефіцит бюджету вдавалось утримувати на рівні 3% ВВП. Наприкінці 2008 р. внаслідок фінансово-економічної кризи доходи бюджету суттєво скоротились, а видатки продовжували зростати, що призвело до нарощування бюджетного дефіциту, який, за підсумками 2010 р., склав 64 млрд. 265,5 млн. грн., або 5,1% ВВП.

Зауважимо, що девальвація національної валюти з метою стимулювання експорту та скорочення імпорту має позитивний ефект на економічний розвиток лише в короткостроковому періоді. Загалом девальвація національної валюти має ряд негативних наслідків, зокрема:

- через подорожчання імпортованих товарів девальвація створює інфляційний тиск на ринку споживчих та інвестиційних товарів;
- в умовах України динаміка обмінного курсу пов'язана з інфляційними очікуваннями економічних суб'єктів;
- під впливом девальвації ступінь конкуренції для національних виробників всередині країни знижується, що негативно позначається на зовнішній конкурентоспроможності вітчизняних товарів [5, с. 59].

В умовах недієздатності бюджетно-податкових механізмів девальвація поряд із підвищенням зовнішньої конкурентоспроможності вітчизняних товарів підвищує вартість обслуговування зовнішнього боргу в національній валюті й збільшує навантаження на державні фінанси [1].

Нарощування зовнішньої заборгованості країни має наступні впливи на параметри економічного зростання:

- між зовнішніми запозиченнями і сальдо платіжного балансу існує від'ємна кореляційна залежність: кожен 10 млрд. дол. зовнішніх запозичень погіршують сальдо поточного рахунку платіжного балансу України на 2,4% ВВП [8, с. 16–20];
- зовнішнє фінансування продуктивних інвестицій стимулює зростання реального сектору еко-

номіки з наступним розширенням експорту та подальшою можливістю погашення й обслуговування зовнішнього боргу [4, с. 9–11];

- за умови обмеженості внутрішніх ресурсів зовнішнє фінансування дозволяє реалізувати суспільно значущі інфраструктурні проекти у довгостроковому періоді;

- якщо зовнішні запозичення направляються на фінансування секторів економіки, вклад яких у зростання ВВП має ситуативний короткостроковий характер або приховане фінансування дефіциту державного бюджету, – наростають ризики зростання зовнішнього боргу та неможливості його обслуговування;

- ефективне управління гарантованим державою боргом, спрямоване на мінімізацію ризиків невиконання зобов'язань кредитних реципієнтів, підвищує можливості активізації їх інвестиційної діяльності;

- коротко-, середньострокові запозичення (у 2010 р. вони становили 77,7 % державних запозичень) в умовах повільної відновлювальної макроекономічної динаміки у майбутні періоди призводять до зростання боргового навантаження та підвищення ризиків подальших запозичень та рефінансування накопичених боргів;

- надмірна акумуляція зовнішнього боргу призводить до уразливості національної економіки до фінансових криз, підвищення системних ризиків, загострення бюджетних проблем [2].

Виходячи з логіки циклічності розвитку національної економіки, активізація державних запозичень має здійснюватись у період економічного спаду, а їх повернення – у період економічного піднесення.

Значну роль в активізації підвищувальної фази циклічного розвитку відіграють податкова система та податкове навантаження на економіку. У процесах економічного зростання роль податків витікає з їх функцій. Регулююча функція податків забезпечує економічне зростання через активізацію виробничої, економічної та підприємницької діяльності інституційних одиниць національної економіки, фіскальна – через наповнення дохідної частини державного бюджету. В умовах одночасного зростання фінансових потреб держави та необхідності задоволення інтересів економічних суб'єктів, результати діяльності яких виявляються з певним часовим лагом, фіскальна і регулююча функції податків носять антагоністичний характер. Тобто бюджетні інтереси держави у короткостроковому періоді суперечать довгостроковим імперативам економічного зростання.

В умовах глобальної фінансово-економічної кризи уряди більшості країн світу намагаються проводити антициклічну податкову політику, спрямовану на зниження податкового тиску на економічних суб'єктів, зниження податкових ставок, перерозподіл податкового навантаження між інституційними одиницями національної економіки. Найчастіше в країнах Європейської зони застосовуються такі стимулюючі податкові заходи, як зниження ставки ПДВ, зниження ставки податку на доходи фізичних осіб, пільгове оподаткування інвестицій, відстрочення платежів по податку на прибуток [6, с. 11]. Водночас з метою наповнення бюджету та недопущення дефолту в умовах зростання державного боргу деякі країни Єврозони (наприклад, Греція, Португалія) змушені всупереч закономірностям теорії антициклічного регулювання збільшувати ставки податків.

В Україні найбільший внесок у дохідну частину бюджету належить ПДВ, який забезпечує майже третину податкових надходжень. При цьому подат-

ковий тягар розподіляється між виробником і споживачем нерівномірно, а пропорції цього розподілу впливають на податкові надходження до бюджету через розширення звуження платоспроможного попиту з боку споживача та збільшення скорочення обсягів виробництва – з боку виробника.

Усі фінансові кризи двох останніх десятиліть розвивались за схожою схемою:

1) вихідною причиною кризи (хоча і не першо-причиною) є необґрунтоване кредитування економічних суб'єктів, пов'язане із надмірно оптимістичними оцінками у поєднанні з низькими банківськими відсотками;

2) поштовхом до розгортання кризи служить конкретна подія, часто спровокована потужним гравцем на фінансовому ринку; →

3) криза поширюється та поглиблюється; →

4) державні та недержавні інституції розробляють та впроваджують заходи протидії розгортанню і поширенню кризи та активізації фінансової й економічної діяльності.

Відмінність процесів розгортання сучасної глобальної фінансово-економічної кризи полягає у стрімкому поширенні кризових явищ фінансових ринків на економічну сферу. І хоча одним з основних каналів поширення фінансової кризи на реальний сектор стало обмеження кредитування, причина кризи не тільки у фінансовій неврегульованості економічних процесів або неспроможності сучасної фінансової системи ефективно підтримувати глобальну та національну економіку. Протягом останніх десятиліть відбувалося поступове нашарування проблем економічного розвитку в глобальних масштабах, причому ці процеси мали латентний характер. На думку Ж. Сапіра, «еко-

номічні проблеми проникли набагато глибше, ніж це сталося на американському (і також на британському...) іпотечному ринку. Якщо у щоденній перспективі неврегульованість глобальних фінансів можна розцінювати як основну причину, то є всі підстави вважати, що демонтаж інституцій, який призвів до фінансової кризи, насправді став симптомом більш глобального краху» [10, с. 7–14].

В Україні глобальна криза наднагромадження не мала суттєвого впливу на економіку, що пов'язано у першу чергу із низьким рівнем інтегрованості вітчизняних фінансових ринків у світову фінансову систему. Крім того, за обмеженістю фінансових ресурсів Україна не є світовим донором інвестицій та не володіє значною часткою активів глобальних підприємницьких структур.

Суттєвий вплив на глибину циклічних криз ХХІ ст. чинить екологічний фактор. Сьогодні розгортається катастрофічна за можливими наслідками глобальна екологічна криза. Кліматичні зміни впливають як на найбідніші регіони світу, так і на країни Європи, США, Великобританію, Японію, Канаду. За оцінками вчених, зростання середньої температури на 3°C у найближчі десятиліття та на 5°C до 2100 р. відносно доіндустріального періоду призведуть до посилення засух, надзвичайних погодних явищ, підвищення рівня світового океану тощо [7, с. 62; 35, с. 18].

Висновки і пропозиції. Головне парадигмальне зрушення полягає в переході від економіки пропозиції до економіки попиту, що базується не на зовнішніх фінансових, товарних та інших ін'єкціях і жорстких монетарних обмеженнях, а на відчутному зростанні внутрішнього виробничого споживання, на диверсифікації доходів і споживчого попиту.

Список літератури:

1. Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцева Н.Д. Антикризисное управление предприятием : [навч. посіб.] / [З.Є. Шершньова, В.М. Багацький, Н.Д. Гетманцева] ; за заг. ред. З.Є. Шершньовой. – К. : КНЕУ, 2007. – 680 с.
2. Айвазян З.А. Антикризисное управление: сущность стабилизационной программы / З.А. Айвазян, В.В. Кириченко // Эксперт. – 2001. – № 8.
3. Свиридов А.К. Антикризисное управление: принятие решений на краю пропасти / А.К. Свиридов // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 4. – С. 19–26.
4. Теория и практика антикризисного управления / Под ред. С.Г. Беляева, В.И. Кошкина. – М. : Закон и право: ЮНИТИ, 2005. – 469 с.
5. Уткин Э.А. Антикризисное управление / Под ред. Э.А. Уткина. – М. : Ассос. «Тандем», узд. ЭКМОС, 1997. – 400 с.
6. Штангрет А.М. Антикризисное управление предприятия : [підручник] / А.М. Штангрет. – Львів : Українська академія друкарства, 2008. – С. 64–65.
7. Ситник Л.С. Організаційно-економічний механізм антикризового управління підприємством / Л.С. Ситник // НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2000. – 503 с.
8. Антикризисный менеджмент: превентивные методы управления / А.Б. Крутик, А.И. Муравьев. – СПб. : Питер, 2001. – 432 с.
9. Чернявский А.Д. Антикризисное управление : [учеб. пособ.] / А.Д. Чернявский // Межрегиональная академия управления персоналом. – К. : МАУП, 2000. – 208 с.
10. Курошева Г.М. Теория антикризисного управления предприятием : [учеб. пособ.] / Г.М. Курошева. – СПб. : Речь, 2002. – 372 с.

Петрук И. П.

Тернопольский национальный экономический университет

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКОЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Резюме

Проведено исследование влияния антикризисного управления национальной экономикой в условиях глобализации. Определено влияние на экономику управления со стороны антикризисного управления и в условиях глобализации в экономике страны. Основным элементом глобализации является расширение мировой торговли путем устранения или снижения торговых барьеров, таких как импортные тарифы. Конкретизированы экономические подходы к формированию и внедрению принципов и методик преодоления кризисных ситуаций в экономике.

Ключевые слова: глобализация, инновации, надгосударственное управление, новая экономика, модель экономики, социально-экономические вызовы, модернизация экономической системы.

Petruk I. P.
Ternopil National Economic University

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF CRISIS MANAGEMENT NATIONAL ECONOMY IN A GLOBALIZED

Summary

The influence of national crisis management in a globalizing economy. The effect on the economy of management by crisis management, and a globalizing economy, globalization is the main element of the expansion of world trade by eliminating or reducing trade barriers such as import tariffs. The article elaborated approaches to economic development and implementation of the principles and methods of overcoming crisis in the economy. The purpose of the article is to determine the direction of reforming Ukraine's economy in the context of global processes of the global economy.

Keywords: globalization, innovation, supranational governance, new economy, economic model, social and economic challenges, modernization of the economic system.

УДК 330.1:330.837

Шедяков В. Е.
Государственный университет телекоммуникаций

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ КАК УСЛОВИЕ УСТОЙЧИВОГО ПРОГРЕССА

Исследованы теоретические вопросы развития социальной экономики в постсовременном обществе. В этом контексте изучены направления реализации принципов производственной демократии и организации социального партнерства. С этой точки зрения предложены пути оптимизации экономических реформ.

Ключевые слова: социальная экономика, социально ответственное поведение, производственная демократия, социальное партнерство.

Постановка проблемы. Зависимость формирования и (пере)распределения общественного богатства от характера общественных институтов и представлений о должном была зафиксирована в целом ряде исследований, продемонстрировавших устойчивую корреляцию долгосрочных темпов экономического роста и состояния социальности (социальных отношений, социального поля, социального пространства, социального капитала). Смыслы жизнедеятельности – человеческой и культурно-цивилизационных миров – определяют направленность, темпы, формы и очередность эндогенных трансформаций их конкретных характеристик, но сами проявляют себя как сторона ценностного восприятия окружающего мира. При этом духовные отношения, сфера нравственности и морали – не «надстройка», а стержень экономики. Доверие – необходимый элемент здорового общественного механизма. Не только «сон разума рождает чудовищ»; ещё более опасные химеры могут инициироваться аморальным интеллектом. В общественной жизни (в том числе в её экономической составляющей) осуществляется нравственное содержание, формируемое тысячелетиями взаимодействия и кооперации. За использование же отрицательной моральной силы для реализации своих планов, за насилие над моралью и человечностью всегда следует расплата. Ценностно-смысловые комплексы культурно-цивилизационных миров, спаянные моралью и традициями, обеспечивают сосуществование, партнерство и развитие людей (в том числе – в хозяйственной сфере). Напротив, контртрадиционная (то есть расчужденно сконструированная) система морали на деле становится возвратом к технотронному варварству с господством права сильного, апологией инстинктов и расчеловечиванием общественной жизни. Соответственно, для проведения реформ крайне важно уточнить политико-экономический вектор преобразований: будут ли они подчинены задачам наиболее полного удовлетворения частного

эгоистического интереса или же (в том числе и с его активным использованием) окажутся направленными на решение гораздо более кардинальных общественных задач.

Анализ исследований и публикаций. Научная традиция изучения совокупного богатства общества восходит еще к Аристотелю (с его различием экономики и хрематистики), Ксенофону, а также Л. Вальрасу, Дж. Гэлбрейту, Дж.М. Кейнсу, Дж.Б. Кларку, Ф. Кенэ, К. Марксу, А. Маршаллу, Дж.С. Миллю, Р. Оуэну, А.С. Пигу, А. Смит и др. Впрочем, соотношение разума и веры, науки и культуры, возможности целенаправленного влияния на течение исторического процесса, закономерности социального времени, роль объективного и субъективного, рационального и иррационального факторов общественного развития, по-разному раскрывалось сторонниками разных подходов, например, энциклопедистами, сторонниками шотландской школы и классической немецкой философии. И. Кант, рассматривая нравственность как детерминанту человеческой деятельности, предельно четко выявил качественное различие культуры интеллектуальной и духовной. В свою очередь, для Г.В.Ф. Гегеля все проявления духа – это лишь виды знания. Позднейшие исследования Л. фон Мизеса, А.Ф. фон Хайека, М. Вебера и К. Поппера дополнительно привлекли внимание к роли нравственности и традиций в обеспечении стабильности экономического развития и преодолении встречающихся рисков. В частности, в наше время в изучении факторов и процесса общественного (в частности, экономического) развития весьма преуспели такие исследователи, как В. Вазюлин, В. Василькова, И. Барыгин, В. Быченков, А. Зарубин, В. Келле, М. Ковальзон, А. Кравченко, П. Романов, С. Труфанов, И. Черникова, В. Фофанов, И. Яковлев, Е. Ярская-Смирнова и др. Специфика человеческого капитала (фактора) изучалась, в частности, А. Бузгалиным,